

Heller Ágnes

Tordai Zádor élete és halála

A nagy görög bölcs, Szolon azt mondta, hogy senki sem boldog a halála előtt, mert még élete utolsó pillanatában is történhet vele valami, ami boldogtalanná teszi.

Tegnap temettük Tordai Zádort a Farkasréti temetőben. Most már jogunk van azt mondani, hogy boldog ember volt.

A morálfilozófusok nagy vágya volt igazolni, hogy a boldogság az erény jutalma. Ezzel azonban nem volt nagy sikerük. A tapasztalat inkább a bibliai próféták panaszát igazolta: az erényesek szenvednek, az igazságtalanok aratják le a babérokat. A keresztény középkor a túlvilági élet jutalmával akarta ezt kompenzálni, míg Immánuel Kant megelégedett annak az igazolásával, hogy az erényesek érdemesek a boldogságra, bár nem boldogok.

De mindig vannak ragyogó kivételek, a morálfilozófusok csodagyerekei.

Ilyen ragyogó kivétel volt Tordai Zádor. Erényes és boldog.

Zádor egész életét a makulátlan tisztesség jellemezte. Tisztessége nemcsak passzív volt. Nemcsak abban fejeződött ki, hogy embertársainak soha akaratlagosan nem ártott (bár ez is valami!), hanem abban is, hogy kiállt az igazságtalanságot elszenvedők mellett. Gyakorolta a civil bátorságot már ott és akkor is, amikor civil világról szó sem lehetett. Kolozsvári fiú volt, ketős – politikai és nemzeti – elnyomást szenvedve. Ő volt az egyik szerzője az „Erdélyi jelentés” című remekül és részletesen dokumentált vádiratnak, mely a magyarság ellen elkövetett bűnököt a világ elé tárta. Elvesztette állását, élet-lehetőségét. Akkor költözött át Magyarországra. Pesten ismertem meg az 50-es évek elején.

Azután is, itt is a civil bátorság jellemezte. Egyik aláírója volt 1968 augusztusában a korbuciai nyilatkozatnak, amelyben – négy más, magyar társával együtt – a szovjet és magyar hadsereg csehszlovákiai bevonulása ellen tiltakozott.

Mindezt, ahogy több más politikai fellépését is, a természetesség jellemezte. Nem érezte magát hősnak, csak azt tette, ami természetéből fakadt – mondhatnám flegmán.

A polgári tisztesség nem mindig párosul jószággal és a szeretet képességével. De Zádor esetében mindezek együtt jártak, természetéből fakadtak.

Egy másik görög bölcs valaha azt mondta, hogy az ember sorsa a karaktere. Ez nem minden ember esetében igaz, de pontosan leírta Tordai Zádor esetét. Zádor boldogságának forrása valóban karakterében rejlett. Az ilyen karakter a legnagyobb áldás, amit kaphatunk, de az áldással meg is kell tanulni jól élni. Zádor megtanulta.

Filozófus volt, aki mindig arról írt, arról gondolkozott, ami örömet szerzett neki. Nem vállalt semmit pusztán kötelességből, s legkevésbé azért, hogy feljebb másszon az akadémiai számléltrán. Nem mintha megvetette volna azokat, akik ezt tették, nem volt kenyere a megvetés, egyszerűen azért, mert nem volt kedve hozzá, nem érte meg neki. Szerette, élvezte az egzisztencialista filozófusok írásait, ahogy a francia rendhagyó vallásfilozófusokéit is, hát írt, beszélt róluk, azaz beszélgetett velük. Ebben nemcsak filozófiai ízlése, hanem „franciás” ízlése is szerepet játszott. Párizsban barátságokat is kötött, mint például Lucien Goldmannel, akinek filozófusi habitusát csodálta, s aki először Zádornak beszélt közelgő haláláról.

Az egzisztencializmusról írt könyve, s Márkus Györggyel közösen írt munkája a modern polgári filozófiáról az akkori, 'dialmaton' táplálkozó fiatalság számára egy világba adott bepillantást. A magyar diákok mindenütt tankönyvnek is használták.

Filozófiában sem szeretett ledorongolni, a harapós kritika sem volt kedvére, „megértő módon” írt (ez volt egyik könyvének címe is). S nemcsak filozófiáról gondolkozott, hanem sok mindenről, ami érdekelte és megszólította képzeletét. Tanulmányokat írt a Balkánról. Imádkozott Isztambulra, s így könyvet írt saját használatra az isztambuli mecsetekről is.

Egy makulátlanul tisztességes életélvező. Ez volt Tordai Zádor. Mert nagyon tudta az életet élvezni. Vasárnaponként gyakorta magányosan barangolta be a budai és pilisi hegyeket. Szere-

Kébányai János fotója

Tordai Zádor feleségével Marinella Alessandróval. Nagybörzsöny, 2004

tett a természettel egyedül lenni. De szívesen csatlakozott egy társasághoz a Luxor kávéházban is. Ott ismerkedett meg Verával, korán meghalt első feleségével is. Hozzá, legalábbis én így láttam, nem a szerelem, hanem a szájalom kapcsolata fűzte. Kissé úgy viselkedett vele, mint Miskin herceg Nasztaszja Filippovnával.

Egy ember, aki olyannyira szeret egyedül lenni, többnyire nem tűri a közösséget. Zádor ebben is kivétel volt. Közösségalkotó, közösségszerető. Annak idején, az új baloldal tájékán, Pilisborosjenőn megalakult egy „kommuna”, s ennek Zádor is tagja lett. Az akkori barátokhoz, a közösség szelleméhez is hű maradt. Hetvenedik születésnapját is Pilisborosjenőn ünnepelte régi és új barátokkal, nagy sütés-főzés és ivászat közepette.

Múzeumok és hangversenyek állandó látogatója volt. (Én is egy Richter-hangverseny szünetében találkoztam vele először.) Kedvenceit, másokkal szemben – igen szubjektíven választotta meg. Gyakran kisebb tárgyak (például egy orosz-lán a Pradóban) váltották ki csodálatát. Szerette a jó italt és a jó ételt. Édesszájú volt. Toledóból hazatérve, regéket mesélt a toledói marcipánról, amit „muszaj” volna nekünk is megkóstolni.

A szerelemre való képesség későn alakult ki benne, de akkor a nagy, csöndes szenvedélyek

hangján. Második feleségét, Marinellát történetesen nálunk ismerte meg. Véletlenül. De nem mindenki tudja a véletlent sorsává változtatni. Ők ketten, Marinella és Zádor, sorsukká választották a véletlen találkozást. Ettől kezdve két hazájuk volt. Zádor éppen olyan otthonosan érezte magát Nápolyban, az ottani piacok sürgés-forgásában, a kofákkal beszélgetve, mint a Zeneakadémia nagytermében.

Azt szokták a nagyokosok mondani, hogy a szerelem kihuny, és szeretetté „szelídül”. Zádor és Marinella életében nem volt így. A szerelem szenvedély maradt az utolsó pillanatig.

Igen, az utolsó pillanatig.

Tíz éve már, hogy Zádor egy agyvérzés nyomán elvesztette mozgás- és beszédképességét. Mindent megértett, ki is tudta fejezni egyetértését és egyet nem értését. De hozzászólni már semmihez nem tudott.

Mégis boldog volt. Kialakította új szokásait, új élvezetforrásokra talált, mint például a frissen fejt tej, egy cigi-szippantás. Marinella mindig ott volt mellette, ahogy a barátok sem hagyták el. Tartotta arcát puszira, s királyi módon elbocsátott mindenkit, ha annak jelenléte már zavarni kezdte. És makacs maradt, ahogy mindig is az volt.

Szeretett nyaralni, még hozzá erdő közelében. Élete utolsó hat nyarat Nagybörzsönyben töltötte. Az erkélyen élvezte a hegyi levegőt. Jött, ment a társaság. S Marinella mindig ott volt. Többnyire egymás kezét fogták, mint a tini szerelmesek.

Augusztus huszadikán volt Zádor születésnapja. Minden augusztus huszadikán mi, nagybörzsönyiek, „partit” rendeztünk tiszteletére, hatalmas bográcsgulyással. Jöttek a barátok Pestről. Kivételes este volt ez, Zádor szokása ellenére hosszabban közöttünk maradt. Nagybörzsönyhöz tartozott már Zádor, ahogy hozzánk a születésnap és a bográcsgulyás. Mit fogunk 2010. augusztus huszadikán csinálni? Emlékezni.

Hogy létezik egy Zádor, az bizonyosság volt számomra 50 évig. Hogy lehet valaki jó, tisztességes és boldog, ha jól sáfárkodik az áldással, az ma is reménnyel tölt el.

Tegnap mindannyian elárvultunk ott, a Farkasréti temetőben.